

พื้นที่เมืองกับการดำรงอยู่ของร่างทรงเพศที่สามในสังคมไทย THE TRANSGENDER MEDIUMSHIPS IN THE URBAN AREA

ดร.จรรุวรรณ ขำเพชร^{*}

บทคัดย่อ

การศึกษานี้เป็นบางส่วนของงานวิจัยเรื่อง ความเชื่อที่หลากหลายในพื้นที่เมืองของผู้เขียน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเหตุผลที่ร่างทรงเพศที่สามเป็นที่นิยมมากขึ้น และศึกษาว่าเหตุใดคนในเขตพื้นที่เมืองและชานเมืองของกรุงเทพมหานคร รวมถึงจังหวัดนนทบุรี จึงนิยมการเข้าหาร่างทรง ใช้ระเบียบวิธีวิจัยโดยการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เจาะลึกกับบุคคลที่ทำหน้าที่เป็นร่างทรงเพศทางเลือกหรือเพศที่สาม กลุ่มศึกษาคือกลุ่มเจาะจงบุคคลที่ทำหน้าที่เป็นร่างทรง โดยต้องเป็นเพศทางเลือกหรือเพศที่สาม จำนวน 6 คน ผลการศึกษาพบว่า ร่างทรงเพศที่สามมีลักษณะเฉพาะตัวที่แตกต่างจากเพศชายหรือหญิงแท้จริง ซึ่งการลงทรงมีทั้งเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู การลงทรงของวีรบุรุษหรือบุคคลสำคัญของชาติในอดีต การลงทรงของเทพชั้นระดับต่ำลงมา ได้แก่ ฤาษี กุมารทอง เจ้าแม่ต่าง ๆ เป็นต้น เพราะในพื้นที่เมืองที่ผู้คนอพยพเข้ามาอาศัยในเมืองต่างมีชีวิตที่เร่งรีบ โดดเดี่ยว ต้องการที่พัก และการเข้าหาร่างทรงเพื่อให้ช่วยแก้ไขปัญหา ปัดเป่า และเสริมให้ชีวิตดีขึ้น การดำรงอยู่ของร่างทรงเพศที่สามมีอยู่มากในพื้นที่เมืองกรุงเทพมหานครแห่งนี้ ที่สำคัญคือการเข้าทรงมีมากขึ้นและต่อเนื่อง ทั้งนี้เพราะความไม่แน่นอนในสังคมที่ไม่ให้หลักประกันต่อการใช้ชีวิตอย่างมั่นคงในสังคมเมือง

คำสำคัญ : พื้นที่เมือง ร่างทรง เพศที่สาม กรุงเทพมหานคร

^{*} รองศาสตราจารย์ ประจำภาควิชาสังคมวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ,
e-mail : kjaruwan@yahoo.com

Abstract

The study of urban space and the existence of the transgender medium in Thai Society. The objective of the study is to investigate the various belief system of the people in urban areas and relationship between initiation of transgender medium and urban areas. Using the research methods by participant observation, in-depth interview with the mediums. The results showed that transgender is one option for urban area where people aim goals of life mainly with various gods such as god in Brahmanism – Hindu, the heroes in the past and lower level god such as the hermit, Golden baby and others. These describe the relationship of initiation of transgender with urban areas and because of uncertain society and lonely lifestyle in urban areas.

Keywords : Urban Area, Medium, Transgender, Bangkok Metropolitan

บทนำ

กระบวนทัศน์ในภาพรวมเกี่ยวกับความเชื่อของคนไทย จะมีหลายมิติที่ซ้อนทับกันอยู่ ทั้ง พุทธ พราหมณ์ ผี และสิ่งต่าง ๆ อีกมากที่เกี่ยวกับการเชื่อบูชาทุกสรรพสิ่งเพื่อความสุขและมั่นคงของชีวิต นอกจากศาสนาหลักและผีแล้ว ยังมีวิญญาณ อีกคำที่ปรากฏในความเชื่อของคนไทย สิ่งที่ทำให้วิญญาณดำรงอยู่ คือ ลัทธิพิธีที่ให้ความสำคัญกับไสยศาสตร์ ปรากฏการณ์เกี่ยวกับ “พิธีทรงเจ้าเข้าผี” ในพื้นที่ทั้งในชนบทและเมือง นั่นคือตัวแสดงสำคัญที่คงอยู่ของระบบความเชื่อของคนไทยที่สัมพันธ์กับทั้งไสยศาสตร์ และศาสนา โดยผู้ที่ทำหน้าที่เป็นตัวแทนในการประกอบพิธีทรงเจ้าได้ ต้องเป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับพิธีกรรมควบคู่ไปกับหลักธรรมทางศาสนา มีประสบการณ์ทางจิตวิญญาณ เพราะต้องทำหน้าที่ติดต่อกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทพดาหรือวิญญาณได้ เพื่อช่วยเหลือ ปัดเป่าให้กับเพื่อนพ้อง ลูกศิษย์ หรือแม้แต่ลูกค้ำก็ตาม (สุริยา สมุทรคุปต์ และพัฒนา กิตติอาษา, 2539) โดยกระแสความเชื่อของคนไทย มีทั้งเทพและผี โดยการนับถือเทพ อาจไม่ต้องมีตัวแทนสื่อกลาง แต่การนับถือผี จำเป็นต้องมี “ตัวกลาง” (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2546) ตัวอย่างได้แก่ การทรงเจ้าเข้าผีที่แพร่ระบาดทั่วไป นั่นคือปรากฏการณ์ของตัวกลางที่ชัดเจน การเข้าทรงไม่ว่าเทพหรือผีใด ๆ ก็ตาม ทั้งสองสิ่งมีสถานะที่เป็นวิญญาณ ไม่มีความสามารถในการติดต่อกับมนุษย์ได้ (กายหยาบ) จำเป็นต้องจับหาร่างเข้ามาอาศัยในการดำเนินงานชั่วคราว (ว.จิน ประดิษฐ์, 2538) ในบรรดาร่างทรงจะนำเสนอออกมาว่าบรรดาผีหรือเทพต่าง ๆ ที่มาเข้าทรงนั้นจะนับว่าเป็นเทพทั้งสิ้น เพราะทั้งหมดคือวิญญาณและทำแต่สิ่งดี ๆ คอยช่วยเหลือ หากเป็นบริบทเรื่องผีเหมือนกับจะมาทำร้ายมากกว่ามาทำคุณให้กับเหล่าบริวารหรือตัวร่างทรงเอง จากความหลากหลายของความเชื่อแบบกว้างที่หมายถึงศาสนานั้น โดยที่ศาสนาเป็น

“สื่อทางสัญลักษณ์อย่างหนึ่ง ที่ถูกจัดให้เป็นโครงสร้าง และในเวลาเดียวกันเป็นตัวกำหนดโครงสร้าง ในฐานะที่เป็นเงื่อนไขทำให้เกิดการเห็นพ้องต้องกันในเรื่องความหมายของเครื่องหมายต่าง ๆ และความหมายของโลก” (ฮูตาร์ท, 2524) ด้วยความหมายที่เป็นตัวกำหนดโครงสร้างศาสนา จึงสัมพันธ์กับตัวแปรอื่น ๆ ที่มีในสังคม ทั้งเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม ครอบครัว ระบบนิเวศ เป็นต้น

เมืองมีความหมายที่หลากหลายด้วยกัน อาทิ เมือง หมายถึง กระบวนการที่ชุมชนกลายเป็นเมือง หรือการเคลื่อนย้ายของผู้คน หรือการดำเนินกิจการงานเข้าสู่บริเวณเมือง หรือการขยายตัวของเมืองออกไปทางพื้นที่ การเพิ่มจำนวนประชากร หรือในการดำเนินกิจการงานต่าง ๆ มากขึ้น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2524) โดยความเป็นเมืองเป็นกระบวนการของ “การกลายสภาพ” (A Process of Becoming) อย่างหนึ่ง กล่าวคือ เป็นการเปลี่ยนสภาพจากสภาวะที่ไร้ความเป็นเมืองไปสู่สภาวะของความเป็นเมือง หรือไม่ก็เปลี่ยนสภาวะจากการกระจุกที่มีความหนาแน่นมาก (สถิตย์ นิยมญาติ, 2559) นอกจากนั้นความเป็นเมือง ยังอาจพิจารณาได้ว่าเป็นการกระจายความเจริญ หรืออิทธิพลของเมืองไปสู่พื้นที่ชนบท หรือภายในเมืองมีลักษณะของเมืองในแง่จำนวนประชากร แ่งวัฒนธรรม หรือความหนาแน่นของจำนวนคนต่อพื้นที่ เป็นต้น เมืองในสังคมไทยมีมาตั้งแต่ก่อนยุคประวัติศาสตร์ที่มีหลักฐานจารึกไว้ แต่คำว่า “เมือง” ในความหมายปัจจุบันอิงตามกฎหมายที่ว่า เมืองมีความหมายถึงพื้นที่กับความหนาแน่นเท่านั้น โดยพื้นที่นั้นอยู่ในเขตเทศบาลและสุขาภิบาล และในปี พ.ศ.2542 ได้ยกฐานะสุขาภิบาลมาเป็นเทศบาลทั้งสิ้น การแบ่งตามเขตการปกครองโดยกระทรวงมหาดไทยว่าพื้นที่เมือง (Urban Area) คือพื้นที่เขตเทศบาล ยกเว้นกรุงเทพมหานคร การให้นิยามความหมายของเมืองดังกล่าว ว่าเป็นเพียงพื้นที่ในการบริหารจัดการเมือง ทำให้มองไม่เห็นมิติที่ว่าเมืองมีองค์ประกอบของผู้คนที่หลากหลาย มีความแตกต่างทั้งเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม อาชีพ และวิถีการดำเนินชีวิตตลอดจนชาติพันธุ์

จากนิยามของพื้นที่เมือง พบว่าพื้นที่เมืองเป็นพื้นที่เปิดและพื้นที่ปิดสำหรับคนหลายกลุ่มที่คนจากทุกทิศทางจะเข้ามาตั้งรกรากหรือทำมาหาเลี้ยงชีพและดำรงชีพให้รอดในแต่ละวันเวลาที่ผ่านไป เมืองคือแหล่งงาน แหล่งการศึกษา แหล่งบันเทิง พื้นที่ในเมืองใหญ่ทุกแห่งหนของโลกจึงเป็นพื้นที่ที่ให้โอกาสกับบุคคลในการยกระดับคุณภาพชีวิต คนที่อาศัยอยู่ท่ามกลางตึกกรมที่ทันสมัย อาคารสูง มีสิ่งอำนวยความสะดวกครบครัน ดังเช่นประเทศที่เจริญแล้วที่คนร่ำรวยมีอำนาจ มีเงินอยู่อาศัย แต่ในอีกด้านหนึ่งอาจจะมีบางคนที่ชีวิตในเมืองซ้ำเติมให้ชีวิตย่ำแย่กว่าในอดีตที่เคยอยู่มา เมืองที่ซับซ้อนได้สร้างความแปลกแยก มีคนจนที่กระจุกอยู่ตามชอกหลืบ พื้นที่แออัด หาเช่ากินค่า รับจ้างเลี้ยงชีพไปวัน ๆ มีความเชื่อในสิ่งลึกลับ นิยามของเมืองในมุมนี้นี้คือพื้นที่ปิดที่ผู้คนอีกจำนวนมากไม่สามารถมาสร้างฝันสร้างตัวตน และฐานะของตนตามที่หวังไว้ การใช้ชีวิตในเมืองต้องตื่นตัว มีความตื่นตัว การแย่งชิง การแข่งขัน เพื่อหาตำแหน่งแห่งที่ของตนยึดมั่นที่จะมีได้ท่ามกลางความแปลกแยกและแปลกใหม่ในสังคมเมืองคือ อัตลักษณ์ของตนที่หล่อหลอมหรือฉาบหุ้มตนมาจากถิ่นฐานบ้านเกิด ผสานกับสิ่งใหม่ใน

แนวดวงแบบเมือง ๆ คือ วิถีคิดหรือความเชื่อ ความเชื่อของคนในพื้นที่เมืองเต็มไปด้วยความศรัทธาชวนได้ จารุวรรณ ขำเพชร (2557) ที่ศึกษาวิถีของคนเมืองกลุ่มเล็ก ๆ ในซอยคาวบอยพบว่าการต่อสู้ในทุก รูปแบบปรากฏขึ้นภายในซอยเพื่อมุ่งให้เกิดความสำเร็จในชีวิตไม่ว่าวันแม้แต่การสวดอ้อนวอน การไป วัด “การบนบาน” เพื่อให้ได้รับสิ่งทดแทนที่ขาดไปอย่างรวดเร็วให้ได้ทันตา จึงมีการไป “ขอ” ตาม แหล่งศาสนสถานหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปรากฏในเมือง อาทิ สี่แยกเทพเจ้า รวมทั้งการเข้าร่วมในพิธีกรรม ต่าง ๆ

ท่ามกลางคนที่แปลกหน้า การแข่งขัน การต่อสู้ การต้องการสิ่งยึดเหนี่ยวของผู้คนที่อยู่ในเมือง การหันหน้าเข้าสู่หลักยึดทางความเชื่อเพื่อความอยู่รอด ผู้คนส่วนหนึ่งจึงหันหน้าเข้าสู่ความเชื่อโดยการเข้าร่วมพิธีกรรมในการทรงเจ้า พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้นิยามคำว่า เจ้า ว่า น. ผู้เป็นใหญ่ เช่น เจ้านคร เชื้อสายของกษัตริย์นับตั้งแต่ชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไป, บางแห่งหมายถึงพระเจ้า แผ่นดินก็มี เช่น เจ้ากรุงจีน; ผู้เป็นเจ้าของเช่น เจ้าทรัพย์ เจ้าหนี้; ผู้ชำนาญ เช่น เจ้าปัญญา เจ้าความคิด เจ้าบท เจ้ากลอน มักใช้เป็นคำเรียกผู้ที่นับถือเช่นพระพุทธเจ้า เทพเจ้า; เทพารักษ์ เช่น เจ้าพ่อหลักเมือง “เจ้า” ในคำว่าทรงเจ้าหมายถึง เทพารักษ์ตามบทนิยามนี้ คำนี้คนไทยสมัยก่อนมักใช้ว่า “เจ้า” ซึ่งในปัจจุบันถือว่าเป็นคำโบราณไปแล้ว คำว่า ทรงเจ้า ตามพจนานุกรมฉบับดังกล่าว ได้นิยามไว้ว่า การทำพิธีเชิญเจ้าเข้าสิงคน, น.เรียกคนสำหรับทรงเจ้านี้ว่า คนทรงเจ้า คำว่าที่ “ทรงเจ้า เข้าผี” พจนานุกรมฉบับนี้ให้บทนิยามว่า การเข้าผี ลงผี “เข้าผี” ให้บทนิยามไว้ว่า การทำพิธีให้ผีเข้าสิงในตัว และคำว่าลงผีในบทนิยามไว้ว่า “การเชิญผีมาสิงอยู่ในคนแล้วถามเหตุร้ายดี, เข้าผีหรือทรงเจ้าเข้าผีก็ว่า” หมายความว่าคำว่า “ทรงเจ้า” กับคำว่า “เข้าผี” มีความหมายเดียวกันใช้แทนกันได้ ส่วนคำว่า “ผี” นิยามไว้ว่า “น.สิ่งที่มนุษย์เชื่อว่าเป็นสภาพลึกลับมองไม่เห็นตัวแต่อาจจะปรากฏตัวเหมือนมีตัวตนได้อาจให้คุณหรือให้โทษได้มีทั้งดีและร้าย เช่น ผีป่วนตายาย ผีเรือน ผีห่า, เรียกคนที่ตายไปแล้ว; (โบ เทวดา); ปากโดยปริยายหมายความว่าเลว เช่น คนดี คนผี ๆ ; เรียกบุคคลที่หมกมุ่นในการพนันว่าผีการพนันเข้าสิงตามคติ ความเชื่อของคนไทยสมัยก่อนผีมีสองประเภทคือ 1.ผีประเภทเลว ได้แก่ ผีที่มักให้โทษ เช่น ผีห่า ปีศาจ 2.ผีประเภทดี ได้แก่ ผีที่มักให้คุณ เรียกว่า ผีหลวง ผีฟ้า หรือผีป่วนตายาย (วิญญาณบรรพบุรุษ) ผีเรือนและเจ้า

การนับถือบูชาผีผ่านการทรงเจ้า นอกจากจะประกอบด้วยร่างทรงเพศชายและหญิงแล้ว ยังมีร่างทรงอีกกลุ่มหนึ่งเกิดขึ้น คือ ร่างทรงเพศที่สามซึ่งเป็นกลุ่มที่สอดแทรกอยู่ในทุกพื้นที่เขตเมือง และเขตชานเมืองที่มีการขยายตัวออกไป โดยเพศที่สามจะมีลักษณะเฉพาะตนที่แตกต่างจากเพศชายและหญิง เพศที่สามหมายถึงกลุ่มชายรักชาย หรือชายที่มีการแสดงออกทางเพศเหมือนผู้หญิง ซึ่งเป็นกลุ่มเพศที่สามที่ชื่นชอบหรือรักเพศเดียวกัน ในสังคมไทยยังไม่เป็นที่ยอมรับ มีการขัดต่อความเชื่อและค่านิยมในสังคมไทยที่ว่าชายต้องรักหญิง (วิภา ด้านธำรงกุล และวิชัย โปษยะจินดา, 2547) ซึ่งเพศที่สามจะต้องผ่านขั้นตอนที่สำคัญ 3 ขั้นตอน ดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 การเกิดความรู้สึกแตกต่าง

ขั้นตอนที่ 2 การแยกความรู้สึกและการกระทำที่แตกต่างจากเอกลักษณ์ ขั้นตอนที่ 3 การเปิดเผยตนเอง (บงกชมาศ เอกเอี่ยม, 2532)

จากคำนิยามดังกล่าวของเพศที่สามเห็นได้ว่า การเป็นเพศที่สามมีความเกี่ยวโยงกันเรื่องของพื้นที่ทางสังคมโดยเฉพาะเขตพื้นที่เมืองและชานเมืองของกรุงเทพมหานคร รวมถึงจังหวัดนนทบุรี ซึ่งมิอยู่ในตัวของร่างทรงเพศที่สามเช่นเดียวกัน ความเกี่ยวโยงลักษณะดังกล่าวของร่างทรงเพศที่สามกับพื้นที่ทางสังคม จึงนำไปสู่การศึกษาเรื่อง พื้นที่เมืองกับการดำรงอยู่ของร่างทรงเพศที่สามในสังคมไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้คือ เพื่อศึกษาความเชื่อของการเข้าทรงโดยเพศที่สามของคนในเขตเมืองและชานเมืองของกรุงเทพมหานคร รวมถึงจังหวัดนนทบุรี ในประเด็นหลัก 2 ประการคือ

1. เหตุผลที่ร่างทรงเพศที่สามเป็นที่นิยมของคนในเขตพื้นที่เมือง
2. สาเหตุที่คนของพื้นที่เมืองและชานเมืองของกรุงเทพมหานคร รวมถึงจังหวัดนนทบุรี นิยมหรือมีความเชื่อเรื่องการเข้าทรง

วิธีการวิจัย

การศึกษาเรื่องพื้นที่เมืองกับการดำรงอยู่ของร่างทรงเพศที่สามในสังคมไทย ใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพเป็นหลัก (Qualitative Research) โดยการลงพื้นที่และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ในตำหนักร่างทรงของเพศที่สามที่กระจายตัวอยู่ทั่วไปในพื้นที่เขตเมืองทั้งในกรุงเทพมหานครและชานเมืองกรุงเทพฯ ได้แก่ นนทบุรี เป็นต้น การเลือกร่างทรงโดยวิธีการเจาะจง (Purposive Sampling) เป็นกลุ่มศึกษา จำนวน 6 ร่างทรง ซึ่งการเจาะจงมีความสำคัญในการเจาะประเด็นศึกษาด้วยการศึกษาเรื่องความเชื่อเป็นประเด็นละเอียดอ่อน เนื่องจากหากมิได้อยู่ในกลุ่มพวกพ้องเดียวกันจะไม่ได้รับการยอมรับ ประกอบกับหากมิใช่เพศทางเลื้อยด้วยกันแล้วยังยากในการเข้าถึงข้อมูล การแสวงหาแบบเจาะจงเริ่มจากการทำความรู้จักและสอบถามกับคนในหลายกลุ่ม ทั้งกลุ่มข้าราชการ คนงานและแหวดวงนิสิตนักศึกษา ที่คุ้นเคยไปใช้บริการหรือญาติพี่น้องแนะนำมา การเก็บข้อมูลแบบมีส่วนร่วม ในพิธีกรรมการเข้าทรงของแต่ละตำหนักทรง การเข้าร่วมงานไหว้ครูประจำปีของตำหนักทรง การเข้าร่วมการสวดมนต์กับลูกศิษย์ของแต่ละตำหนักทรง นอกจากนั้นใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In depth Interview) กับร่างทรงในขณะที่ลงทรงเทพและการสัมภาษณ์เมื่อเสร็จสิ้นพิธีการเข้าทรง หรือการถอนทรงแล้ว การสัมภาษณ์กับลูกเลี้ยงหรือผู้มาใช้บริการกับร่างทรงในประเด็นเกี่ยวกับความจำเป็นหรือสาเหตุที่มาพบร่างทรง การรู้จักร่างทรงเรื่องความเป็นมา การทำหน้าที่และการช่วยเหลือในแต่ละกรณี การสัมภาษณ์บุคคลที่มาให้ร่างทรงช่วยเหลือในปัญหาต่าง ๆ รวมทั้งการเป็นผู้มีส่วนร่วมในพิธีกรรมโดยให้ร่างทรงช่วยเหลือปิดเป่าและ

แก้ไขปัญหาของผู้ศึกษาเองเช่น การดูดวง การทำนายทายทัก เรื่องโชควาสนา สุขภาพและแนะนำการใช้ชีวิตในประจำวัน เป็นต้น ตัวอย่างร่างทรงเพศที่สามที่เลือกมาจำนวน 6 คน ประกอบด้วยชื่อสมมติ ได้แก่ แม่เปียร์ พี่เคน เพชร พี่ใหญ่ คุณตั้ม คุณธิ โดยร่างทรงแต่ละคน que เลือกมามีลักษณะร่วมกันคือความเป็นเพศที่สาม แต่ลักษณะเด่นของแต่ละคนมีความแตกต่างกัน บ้างเป็นเพียงคนค้าขายเลี้ยงชีพ บ้างทำงานราชการหรือรัฐวิสาหกิจมั่นคง บ้างประกอบธุรกิจส่วนตัว บ้างทำหน้าที่เป็นร่างทรงมายาวนานต่อเนื่อง บ้างมีความเชี่ยวชาญเฉพาะเช่น โหราศาสตร์ หรือแก้ไขปัดเป่า เป็นต้น

ผลการวิจัย

พื้นที่เมืองเป็นพื้นที่ที่เนื้อเมืองมีการขยายตัว มีสิ่งอำนวยความสะดวก มีแหล่งบันเทิงและสาระความรู้ ที่สามารถตอบสนองการใช้ชีวิตในปัจจุบัน มีตึกรามสูงใหญ่ และผู้คนที่หลากหลาย (Heterogeneity) โดยความเป็นเมืองพิจารณาได้จากโครงสร้างสังคม การรวมกลุ่ม การทำงาน การแบ่งหน้าที่ การใช้กฎหมายระเบียบ กิจกรรมทางเศรษฐกิจ บทบาทภาครัฐ ความสัมพันธ์ ธรรมเนียมปฏิบัติ ส่วนตัว รวมทั้งวัฒนธรรมและความเชื่อ ฯลฯ ความแตกต่างและเปิดกว้างสำหรับคนในพื้นที่เมืองเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้คนเพศที่สามสามารถมีบทบาทและพื้นที่ยืนได้มากกว่าพื้นที่ชนบทที่ปิดกั้น

ด้วยสภาพที่ต่างคนต่างอยู่ ไม่สนใจกัน เพราะมุ่งแต่ภารกิจของตนเองเป็นหลัก อีกทั้ง นิลส์ แอนเดอร์สัน (กรมโยธาธิการและผังเมือง, 2559) นักสังคมวิทยาชาวอเมริกัน ยังได้ชี้ให้เห็นสังคมคติแบบเมืองว่า สังคมในพื้นที่เมืองได้ให้ความสำคัญในเรื่องของการเคลื่อนที่ทางสังคม (Social Mobility) เป็นหลัก เห็นได้จากการเข้ามาของเทคโนโลยีสมัยใหม่หรือความพยายามในการต่อสู้และแข่งขันกับผู้อื่นในด้านเศรษฐกิจและสังคมในพื้นที่เมือง ความเป็นเมืองเช่นนี้ส่งผลให้มีการแสวงหาความอบอุ่นจากในอดีตที่บ้านเกิดภูมิลำเนาหรือชนบท และหนทางแห่งการดำเนินชีวิตที่ปลอดภัย จนนำไปสู่การกระชับความสัมพันธ์และหาทางออกเพื่อความมั่นคงทางจิตใจมากขึ้น จากคำอธิบายถึงพื้นที่เมืองในลักษณะเช่นนี้ ทำให้ร่างทรงเพศที่สามมีบทบาทมากขึ้น เนื่องจากร่างทรงเพศที่สามมีความแตกต่างจากร่างทรงตามเพศสรีระชายและหญิงคือ ร่างทรงเพศที่สาม มีลักษณะอ่อนโยน นุ่มนวล แต่คงความดุเดือดตามเพศสภาพ ซึ่งเกิดจากคุณสมบัติทางเพศสภาพที่สวามิภักดิ์ทั้งความเป็นหญิงและชายได้ในเวลาเดียวกัน และมีอัตลักษณ์ในการเลือกเทพหรือองค์มาลงร่วมกัน โดยเทพหรือองค์ที่ลงมาร่วมกันของร่างทรงเพศที่สาม คือ พระแม่อุมาเทวี ซึ่งเป็นพระนามแห่งพระแม่ผู้เป็นใหญ่ในจักรวาล เป็นเทวีแห่งอำนาจวาสนาและบารมีอันสูงสุด พระองค์ทรงประทานยศถาบรรดาศักดิ์ ความเป็นใหญ่แก่ผู้หมั่นบูชาต่อพระองค์อย่างสม่ำเสมอ และเจ้าแม่ทุรคา ซึ่งเป็นปางหนึ่งของพระแม่อุมาเทวี มีความเหี้ยมหยาด แข็งแกร่ง มีพลังอำนาจมาก เมื่อบูชาพระแม่ทุรคาอย่างสม่ำเสมอ พระองค์จะประทานพรด้านความกล้าหาญ ชนะศัตรูรอบทิศ การมีบารมี มีความยุติธรรม ตลอดจนการมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง นอกจากนี้พระแม่อุมาเทวียังมีอีก 2 ปางสำคัญ ได้แก่ พระแม่อุมา ซึ่งมี

ลักษณะอบอุ่น ใจดี สงบสันติ และพระแม่กาลี ซึ่งมีลักษณะดุร้าย ชนemar ชนทุกสิ่ง (สยามคณศ, (2559) ลักษณะดังกล่าวที่เกิดในตัวของร่างทรงเพศที่สาม จึงทำให้ร่างทรงเพศที่สามกลายเป็นทางเลือกหนึ่งที่สามารถตอบโจทย์ของลักษณะความเป็นสังคมเมืองที่มีการเปลี่ยนแปลง การเคลื่อนไหว และการแข่งขันทางสังคมที่สูงได้เช่นกัน

ร่างทรงเพศที่สาม ที่เจาะจงในการศึกษา ดังนี้

แม่เปียร์ อายุไม่มากนักเกือบ 30 ปีเท่านั้นแต่คลุกคลีอยู่ในแวดวงนี้มาได้สักระยะหนึ่งนับแต่เป็นเด็กวัยรุ่น ที่ป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุ แม่พาไปรักษาแล้วไม่หาย และผ่านการใช้ชีวิตผกผันมาตามเพศที่สาม และสุดท้ายมาเป็นร่างทรง

รูปที่ 1 ร่างทรงของเจ้าแม่ทศพรคากาลีศิริมหามาตาเทวี หรือแม่เปียร์ขณะประกอบพิธี

สถานที่ : เทวาลัยเทพประสิทธิ์ แม่ยาโยคีจามนไค กันตนา (หมู่บ้านพฤษภา 25)

งานไหว้ครูประจำปี ณ วันที่ 22 สิงหาคม 2558

ถ่ายภาพโดย : สุธิดา สุขคุ้ม (ได้รับอนุญาตให้เผยแพร่ได้จากวาจาขณะเมื่อทำการสัมภาษณ์)

และเขาเชื่อว่าร่างทรงเป็นภาคหนึ่งของความศักดิ์สิทธิ์และจิตมาเพื่อขจัดปัดเป่า บันดาลทุกข์ทั้งปวง โดยเทพจะสื่อสารกับมนุษย์ได้โดยผ่านร่างทรง ดังนั้นจึงต้องจัดแต่งเครื่องเช่นสังวैया เพื่อที่จะอัญเชิญเทพมาประทับร่างและบอกกล่าวชี้แนะให้ความช่วยเหลือ ขจัดปัญหาทุกข์ภัยต่าง ๆ ของคนที่มาให้หมดไป การเข้าทรงก็จะขึ้นอยู่กับแต่ละสำนัก บางสำนักเข้าเฉพาะบางวัน เช่น ของตำหนักโอมศิริมหามาตา พระแม่ทศพรคากาลีของแม่เปียร์ จะไม่มีการทรงในวันพระด้วยมีความเชื่อกันว่า เทพที่อยู่บนสวรรค์พอถึงวันพระก็จะบูชาเทพเจ้าเบื้องบนเหมือนกับที่เราชาวมุสลิมกราบไหว้ สวดมนต์ตามพระพุทธศาสนาเช่นกัน จึงไม่ควรไปรบกวนองค์เทพในวันพระ ตำหนักส่วนใหญ่จึงหลีกเลี่ยงการทรงเจ้าในวันพระ ขั้นตอนแรกร่างทรงจะต้องอาบน้ำทำความสะอาดร่างกายให้สะอาด ก่อนแล้วจึงแต่งตัวด้วยชุดองค์เทพที่ต้องการเชิญมาประทับ (ดังรูปที่ 1) ร่างทรงเชิญองค์เทพเข้ามาประทับร่างทรง ก่อนที่จะถึงการแต่งกายด้วยชุดแต่งกายนั้น แต่ละสำนักทรงก็จะมีรายละเอียดที่แตกต่างกันไป

ตำนานทรงของเพชร เพชร เป็นตัวอย่างของคนรุ่นใหม่ที่มีชีวิตเพื่อความก้าวหน้าในอนาคตของตน แม้ในวัยเด็กชีวิตของเพชรต้องผ่านความลำบากโดยการส่งเสียตนเองให้ได้รับการศึกษามาตลอดชั้นมัธยมศึกษาในโรงเรียนที่มีชื่อเสียง และเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยเอกชนชื่อดังแห่งหนึ่งในสาขาบัญชี การศึกษาจนสำเร็จและสอบเข้าทำงานในภาคการเงินการธนาคารตามความมุ่งหวังของเพชร การเข้าสู่แวดวงร่างทรงของเพชรเริ่มจากการเข้าไปสัมผัสในพิธีไหว้เจ้าแม่กาลีที่วัดแขกเมื่อเป็นเด็ก ต่อมาป่วย รักษาไม่หาย จนกระทั่งไปพบครูอาจารย์ในกลุ่มคนทรงที่เพื่อนแนะนำให้รู้จัก และช่วยให้อาการป่วยดีขึ้นแล้กับกับการรับขันธเพื่อเป็นร่างทรงช่วยเหลือผู้อื่นต่อไป การทำพิธีในแต่ละวันลงทรงของเพชรที่ไปเก็บข้อมูลพบว่า เมื่อเพชรชำระร่างกายสะอาดแล้วจะเลือกชุดสวมใส่ โดยชุดที่ใส่สำหรับเพชรเป็นชุดสำหรับ ส่วนลูกศิษย์ที่มาก็จะอาบน้ำแต่งตัวให้สะอาดเช่นกัน โดยสวมเสื้อสีขาว และวันนั้นได้สวมกางเกงขายาวทุกคน ก่อนเริ่มสวดบูชาจะมีการจัดเตรียมสิ่งของบูชาคือธูปเทียน เครื่องหอม ดอกไม้ ผลไม้ต่าง ๆ และเปิดบทสวดอินเดียวคลอไปด้วย เมื่อทุกอย่างพร้อมก็เริ่มการสวดมนต์ สวดมนต์พุท สวดมนต์พราหมณ์และแม่เมตตาตามลำดับ แต่ถ้าหากว่าวันที่ทำพิธีคือวันพระจะสวดแค่บทสวดพราหมณ์และบทแม่เมตตา เพราะตัวร่างทรงจะสวดมนต์พุทไปในตอนเช้าแล้ว ตำนานทรงของเพชรเมื่อสวดมนต์และบทแม่เมตตาเสร็จ จะมีการเขย่ากระดิ่งและจตุรูป 3 ดอกในบริเวณหน้าองค์เทวรูป และรูปภาพต่าง ๆ ต่อจากนั้นร่างทรงจตุรูป 9 ดอกไปบูชาและขอพรด้วยตนเองเพียงคนเดียว ต่อมาจตุรูปสีดำ และนำมาวนที่องค์เทวรูปและรูปภาพต่าง ๆ แบบเดิม และจึงสวดบูชา 108 พระนาม เมื่อสวดบูชาเสร็จจะเป่าสังข์ ร่างทรงเขย่ากระดิ่งและบันฑะเทวีโดยลูกศิษย์ จากนั้นจะต้องเขย่ากระดิ่งตลอดเวลา ร่างทรงจะถือภาดอารตีวนไปมาตามองค์เทวรูปและรูปภาพไล่ตามลำดับองค์เทพและท่องบทสวดไปด้วย ต่อไปก็จะส่งภาดอารตีให้กับทุกคนเพื่อเป็นการปิดทุกข์ ปิดโศกออกไป จากนั้นเพชรเองจะถือพุทกันสองอันปิดไปมาทุกองค์เทพและทุกรูปและจะทำการแผ่เมตตาแบบฮินดูโดยการคุกเข่าเอามือวางแนบกับพื้น เอาหัวจรดพื้น หลังจากนั้นเอามือปิดเข้าหน้าตัวเองพูดคำว่า “โอม” เป็นการรับพรแล้วร่างทรงจึงเป่าสังข์ เมื่อเสร็จสิ้นพิธีการบูชาแล้วร่างทรงกรณีของเพชรจะขยับไปนั่งบนโซฟาเล็ก ๆ ที่จัดเตรียมไว้ที่เป็นที่นั่งของเขาโดยเฉพาะ ปกติจะไม่มีใครไปนั่งตรงนี้จะถูกคลุมและปูด้วยผ้าลายหนังเสือโคร่งและผ้าลูกไม้ทับอีกชั้นหนึ่ง เมื่อเพชรขึ้นไปนั่งบนโซฟาแล้วจะพนมมือหันหน้าเพื่อเรียกพระแม่มาเข้าร่าง มีการหายใจแรง ๆ เป็นระยะ ๆ สักพักหนึ่งและมีการสั่น เมื่อร่างมีพระแม่เข้าแล้ว ลักษณะอาการของเพชรจะยกขามานั่งทับด้านหนึ่ง ป้ายผงสีแดงที่มือเริ่มพูดภาษาลักษณะคล้ายภาษาฮินดูและเพชรขณะที่เข้าทรงแล้วจะให้ลูกศิษย์นำมะนาวมาให้ 2 ลูกโดยคนทรงจะนำมะนาว 1 ลูกไปหน้าองค์เทวรูปและอีกหนึ่งลูกปักไว้ที่ตรีศูทรที่ร่างถืออยู่ มะนาวที่ปักที่ตรีศูทรเชื่อว่าเป็นของอสูรเพื่อไม่ให้ผู้ใดมารบกวนหรืออสูรต่าง ๆ มารบกวนพิธี จากนั้นร่างทรงเพชรจะเจิมผงสีแดงที่หน้าผากและมือทั้งสองข้างของลูกศิษย์เพื่อให้พร และลูกศิษย์แต่ละคนจะถวายพวงมาลัยและปัจจัยแล้วแต่ศรัทธา ตำนานของเพชรหรือความจริงคือบ้านพักของเพชร

ร่วมกับแม่ของเพชรนั่นเองเป็นเพียงบ้านไม้ 2 ชั้น พื้นที่ไม่มากนักจึงต้องจัดสรรพื้นที่ชั้นล่างสำหรับรับแขกให้เป็นตำหนักด้วย โดยจัดวางเครื่องเช่น และรูปเทพเจ้าต่าง ๆ ตามลำดับ และได้รับรูปปั้นเจ้าแม่ทศรามาเพิ่มภายหลัง เทพหลักของเพชรคือเจ้าแม่ทศรานั้นเอง และยังมีปู่อาศิณารอดและอื่น ๆ อีกหลายองค์ สำหรับผู้ที่มาหาที่ตำหนักมีทั้งเพศหญิง เพศชาย และเพศที่สาม โดยเฉพาะคนใกล้ชิดจะเป็นเพศที่สาม ส่วนใหญ่ วันที่คนมารวมกันมาก ๆ คือวันหยุดมาร่วมสวดมนต์และจะมีมากอีกวันคือวันไหว้ครูประจำปี

ร่างทรงพีเคน สำหรับร่างทรงเพศที่สาม กรณีร่างทรงพีเคนซึ่งเป็นร่างทรงของเจ้าแม่ทศราและเทพอื่น ๆ พีเคนคือบุคคลเพศที่สาม มีความนิ่งมากกว่าบุคคลอื่นด้วยวัยและประสบการณ์ที่มากกว่า การเริ่มประกอบพิธีคล้าย ๆ กันคือการประกอบพิธีของร่างทรงพีเคนก็จะเริ่มโดยการชำระล้างร่างกายให้สะอาดแล้ว ก็จะเปลี่ยนเครื่องนุ่งห่มเป็นการสวมผ้าถุงขึ้นนั่งบนเก้าอี้และพนมมือ โดยพีเคนจะหันหน้าไปทางทิศใต้ โดยพีเคนจะผ่านมะพร้าวและเทียนลงบนศีรษะพร้อมสวดคาถาตามด้วยการรตนน้ำทิพย์ที่มีกลีบดอกไม้ต่าง ๆ ได้ผ่านการทำพิธีมาเรียบร้อยแล้ว โดยผู้เข้าร่วมพิธีบางคนอาจจะมีอาการตัวสั่น ก่อนจะจบขั้นตอนร่างทรงจะเป่าบริเวณศีรษะของผู้เข้าร่วมพิธี เมื่อเข้าทรงเสร็จแล้วก็มีพิธีบูชาไฟหรืออารตีไฟร่วมกันไปด้วย

ร่างทรงของพีใหญ่ กรณีร่างทรงของพีใหญ่ การแต่งกายของร่างทรงพีใหญ่มักจะใส่ชุดขาวเป็นหลัก เพราะกล่าวว่าสีขาวหมายถึงความบริสุทธิ์และสะอาดแต่ถ้าจำเป็นต้องใส่ชุดแบบสี ๆ หรือมีอุปกรณ์การแต่งกายอื่น ๆ ก็เป็นเพราะความต้องการขององค์เทพ ซึ่งเทพจะเป็นคนสั่งมาเองว่าเอาชุดไหนจะใส่อะไร หลังจากนั้นเมื่ออาบน้ำแต่งกายแล้ว ร่างทรงก็จะจัดรูปและสวดมนต์ซึ่งเป็นเหมือนกันในทุกตำหนักทรง บางตำหนักทรงเช่นตำหนักของพีใหญ่เอง เมื่อพระแม่กาลิประทับร่างแล้วร่างกายจะส่งเสียงคล้ายคนอาเจียนเสียงดัง กรณีพีใหญ่อารการส่งเสียงดังแต่บางตำหนักทรงแค่ทำท่าทางเหมือนจะอาเจียนแต่ไม่ส่งเสียงดังออกมา หลังจากนั้นพีใหญ่เองจะนั่งขัดสมาธิตัวโยนไปมาก้มหน้าต่ำ ลักษณะบุคลิกดูเปลี่ยนไป เมื่อพระแม่กาลิมาประทับร่างแล้วแววดาจะดูดุขึ้นซึ่งขงมากขึ้น พูดจาเสียงดังหัวเราะเสียงดัง ชอบการร้ายรำนตริถ้ามีเสียงดนตรีขึ้นมา การวางตัวมีความสุขมากขึ้น หากว่ามีการถอยทรงก็จะแตกต่างกันแล้วแต่องค์ที่ประทับ ถ้าเป็นองค์พระแม่ทศราก็จะอาการสงบให้นั่งสมาธิแล้วถอยทรง หากเป็นกาลิจะเต้นรำเมื่อออกจากร่างทรงเหมือนจะหมดสติแล้วล้มตัวลงไป

ร่างทรงคุณธี คุณธีปัจจุบันอายุ 35 ปี ประกอบอาชีพให้เช่าชุดอยู่บริเวณปากซอยถนนเจริญกรุง คุณธีเป็นร่างทรงของพ่อปู่นาคราช พระนารายณ์ พระศิวะ และพระแม่อุมาเทวี คุณธีรับรู้ ว่าตัวเองมีองค์ตั้งแต่เด็ก ๆ แต่ไม่ได้รับขันธ์เหมือนร่างทรงทั่วไป โดยให้ได้ข้อมูลว่าตนเองไม่ได้เปิดตำหนักทรงเจ้าเหมือนกับร่างทรงอื่น ๆ แต่ธีจะเข้าทรงเพื่อช่วยเหลือคนที่รู้จัก คนที่สนิท หรือคนที่ได้รับความทุกข์เดือดร้อนจริง ๆ เท่านั้น และค่าเข้าทรงของธีก็มีเพียงค่าครู 24 บาทเท่านั้น ซึ่งค่าครู

เป็นเสมือนสิ่งที่กันความทุกข์ หรือสิ่งไม่ดีที่มากับคนที่มาขอความช่วยเหลือ เป็นการป้องกันเพื่อไม่ให้เข้าตัวร่างทรงและคำครุฑที่ได้ก็จะนำไปทำบุญทั้งหมด และการที่มาทำหน้าที่นี้ก็ยิ่งเพื่อเป็นการสั่งสมบุญบารมีให้กับตนเองด้วย การทำหน้าที่ของธิดี เนื่องจากเขาไม่ได้เปิดทั้งตำหนัก และไม่ได้เปิดเผยตนเอง ฉะนั้นคนที่มาหาธิดีจึงอยู่ในแวดวงจำกัด ด้วยเวลาส่วนใหญ่เขาก็จะทำงานในการให้เช่าชุดไปพร้อมกัน และคุณธิดีก็จะไม่ค่อยพูดคุยกับคนที่ไม่ให้ความสำคัญหรือคนที่ดูถูกกับความเชื่อประเภทนี้ รวมทั้งการเป็นเพศสภาพของคุณธิดีเองด้วย แต่สิ่งที่คุณธิดีปฏิบัติเป็นประจำคือการทำบุญไว้พระบูชาองค์เทพ ทำความดี คิดดีไม่เบียดเบียนใคร ธิดีมีความศรัทธาต่อศาสนามาแต่วัยเด็ก แต่จุดที่พลิกผันในชีวิตคือเมื่อธิดีประสบอุบัติเหตุและร่างทรงธิดีเล่าว่าเหมือนมีเสด็จพระแม่อุมาได้ช่วยเหลือให้รอดพ้นจากอันตราย ในครั้งนั้นนับแต่นั้นมาร่างทรงธิดีจึงมีความศรัทธาต่อองค์เทพมากขึ้นเรื่อย ๆ โดยร่างทรงที่แฝงมาหรือเข้าทรงในตัวคุณธิดีเองได้แก่ องค์พระนารายณ์อวตารที่สามารถเปลี่ยนรูปลักษณ์เป็นองค์เทพได้หลาย ๆ องค์ รายได้ของคุณธิดีได้มาจากการให้เช่าชุดเมื่อร่างทรงแต่ละคนต้องเวียนไปออกงานหรือร่วมงานไหว้ครูประจำปีของแต่ละตำหนักทรง ที่แต่ละปีมีไม่ต่ำกว่า 200 ตำหนักทรง

ร่างทรงคุณตั้ม ตั้มคือผลผลิตของสถาบันการศึกษาทางด้านศิลปวัฒนธรรมของชาติในการประกอบอาชีพของตั้ม จึงใช้ความรู้ที่เล่าเรียนมาได้อย่างมีประสิทธิภาพและเผยแพร่ในวงกว้างได้อีกประการหนึ่ง คุณตั้มเกิดและอาศัยอยู่ที่ชุมชนวัดเชิงหวาย บริเวณถนนกรุงเทพนนท์ เขตบางซื่อ กรุงเทพมหานครในปัจจุบัน การศึกษาของคุณตั้มเรียนจบมัธยมศึกษาปีที่ 6 จากวิทยาลัยนาฏศิลป์ของกรมศิลปากร หลังจากจบการศึกษาแล้วคุณตั้มให้ข้อมูลว่า เขาก็ได้ใช้ชีวิตแบบวัยรุ่นทั่วไป โดยเขาเล่าเองว่า “เขาคือกะเทยคือใช้ชีวิตทั่วไปตามแบบกะเทยทั่วไป เกี่ยวกับเพื่อนที่เป็นกะเทยด้วยกันตามผับบาร์ บ้าผู้ชายตามปกติและทำงานมาหลายอาชีพไม่ว่าจะเป็นนางโชว์ ช่างแต่งหน้า หรือสาวโรงงาน” จนกระทั่งมีวันหนึ่งมีเพื่อนที่เป็นกะเทยด้วยกันชวนไปตำหนักพ่อตริภูมิ ตั้งอยู่ที่บริเวณถนนสามเสน ซอย 5 คือซอยวัดสามพระยา เขตพระนครกรุงเทพมหานคร เมื่อไปถึงที่แล้วก็กำลังจะก้าวขาเข้าสู่ตำหนักก็รู้สึกว้าว หมดแรงก้าวเดินต่อไปไม่ได้ เพื่อนที่ไปด้วยกันก็เลยบอกตั้มว่าอดทนหน่อยก้าวไปอีกนิดเดียวจะถึงแล้ว และเมื่อตั้มใช้พลังที่มีอยู่ก้าวขาจนไปถึงตำหนักแล้ว พ่อปู่ที่อยู่ในตำหนักนั้นก็ทักตั้มว่า ตั้มมีองค์ แต่ในขณะนั้นเขาก็ไม่รู้รู้สึกอะไร ไม่ได้เชื่ออะไร เพียงแค่รับฟังมาว่าตนมีองค์เท่านั้น จนกระทั่งตั้มอายุ 25 ปี ในช่วงเบญจเพส ปีพ.ศ.2553 -2554 ช่วงชีวิตของตั้มในช่วงนี้เป็นช่วงที่ย่ำแย่ การงานไม่ประสบความสำเร็จ มีตรสหายที่คบกันอยู่ก็ห่างหายกันออกไปจนหมด ตั้มจึงตัดสินใจไปปรับขนกับตำหนักทรงแห่งหนึ่งที่เพื่อนพาไป หลังจากการปรับขนกับอาจารย์ของเพื่อนได้ประมาณ 1 เดือน ตั้มมีอาการเจ็บป่วยร่างกายอ่อนเพลีย ไม่มีแรงที่จะทำอะไรใด ๆ ตั้มไปหาแพทย์แผนปัจจุบันก็วินิจฉัยและให้ยามารับประทานว่าร่างกายอ่อนเพลีย นอนไม่เพียงพอ ตั้มก็เลยไปนอนพักอยู่ที่บ้านเป็นเวลา 2 เดือน และในช่วงนั้นเองเขาได้อธิษฐานขอพรจากพระพิฆเนศวรให้ตนเองหายจากการเจ็บป่วย และการอธิษฐานครั้งนั้นทำให้ตั้มหายจากการอาการเจ็บป่วยได้จริง จนกระทั่งเข้าสู่

ปี พ.ศ.2555 ต่อเนื่องถึง ปีพ.ศ.2556 ชีวิตของตั้มดีขึ้นเป็นอย่างมากทั้งในเรื่องของการงานและสุขภาพ ตั้มจึงกลับไปทำหน้าที่พ่อดีอีกครั้งเพื่อไปถามพ่อปู่และบอกพ่อปู่ว่าตั้มยินยอมที่จะเป็นตัวแทนขององค์เทพ หลังจากนั้นเป็นต้นมาตั้มก็ปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรมอย่างเคร่งครัด โดยตั้มกล่าวว่าได้ละทิ้งปัญหา กิเลสทั้งหลาย เพื่อที่จะเปิดตำหนักของตนเองจนกระทั่งในปัจจุบันที่ต่อเนื่องมาตั้งแต่ พ.ศ.2557-2558 ตั้มได้เปิดตำหนักและให้ความช่วยเหลือกับผู้ที่มาขอความช่วยเหลืออย่างเต็มรูปแบบจนกระทั่งในปัจจุบัน

ร่างทรงในต่างประเทศ เช่น ร่างทรงโรสแมรี จากการศึกษาและทบทวนเรื่องราวทรง พบว่าในต่างประเทศเช่นประเทศอังกฤษก็มีความเชื่อเรื่องการทรงเจ้า โดยโรสแมรีคือ ร่างทรงที่ได้รับความนิยมเชื่อถือและมีชื่อเสียงมากในประเทศอังกฤษ เธอทำหน้าที่เป็นสื่อกลางสำหรับมนุษย์ที่อยู่ในโลกปัจจุบันกับอีกโลกหนึ่งที่คุณคนเสียชีวิตไป (อัลเทีย, 2545) แล้วเขียนเป็นหนังสือที่ถ่ายทอดเรื่องราวชีวิตหลังความตายของคุณคนจำนวนหนึ่ง กับความรัก ความผูกพันระหว่างคนเป็นกับคนที่เสียชีวิตไปแล้ว โดยโรสแมรีทำหน้าที่นี้ (Mediumship) เพื่อทำให้คนที่ยังอยู่ที่ให้เธอช่วย ได้สบายใจ หลังจากได้รับทราบความเป็นอยู่หรือความคิดของตนในอีกโลกหนึ่ง และทางการแพทย์คงเป็นเรื่องการบำบัดหรือการรักษาโรคชนิดหนึ่งให้กับคนที่จมอยู่ในความเจ็บปวด การทำงานของโรสแมรีเหมือนกับการส่องและล่องรู้ไปถึงการเสียชีวิตของญาติพี่น้องที่มาขอให้เธอเป็นคนกลางติดต่อ การเข้าทรงจะเริ่มขั้นตอนแรกถามไถ่คนเสียชีวิตว่าด้วยสาเหตุอะไร และสุดท้ายคนเสียชีวิตก็จะมาสื่อผ่านคนกลางว่าปัจจุบันเขาเป็นเช่นไรและบอกว่าญาติพวกเขาทุกคนสบายดี ฝากบอกหรือสั่งสอนคนเป็นด้วยซ้ำว่าอย่าพิรุณไร เสียใจมากมาย เขาอยู่ดีแล้วและให้คนเป็นใช้ชีวิตของตนให้มีความสุขบ้าง การเข้าทรงของโรสแมรี ร่างทรงเลือกที่จะให้ร่างกายว่างเปล่าเป็นเวลาสั้น ๆ โดยการออกจากร่างของตนเองไปเพื่อให้วิญญาณเข้าใช้ร่าง ใช้กล่องเสียง เพื่อที่วิญญาณนั้นจะสามารถติดต่อสื่อสาร “ผ่าน” ทางร่างทรงไปยังสมาชิกอื่น ๆ ในกลุ่ม สารที่ออกมามักจะบอกเกี่ยวกับชีวิตเมื่อครั้งยังอยู่บนโลก และอธิบายถึงความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับชีวิตทั้งบนโลกนี้และในโลกแห่งวิญญาณ

การทำงานของโรสแมรีที่เป็นร่างทรง มีทั้งความใกล้เคียงและแตกต่างจากร่างทรงเพศที่สามในสังคมไทย ในประเด็นที่ว่า คนที่มาหาโรสแมรีต้องการที่จะให้โรสแมรีช่วยเหลือผู้ที่เสียชีวิตไปแล้ว และต้องสื่อสารกับญาติที่ยังมีชีวิตอยู่ เหมือนกับว่าเธอได้ช่วยให้คนที่เสียชีวิตไปแล้วได้ผ่านไปสู่อีกโลกหนึ่งให้ยอมรับความตาย การทำงานของโรสแมรีเป็นลักษณะการบำบัดและจะทำงานเป็นทีม มีการอัดเสียง และมีการให้การช่วยเหลือ สำหรับร่างทรงของสังคมไทยนั้นการทำงานจะทำงานคนเดียว หรืออาจจะมีผู้ช่วย กรณีที่ร่างทรงต้องการสิ่งของ หรือการรับร่างเพื่อไม่ให้เกิดการบาดเจ็บเท่านั้น

ข้อแตกต่างระหว่างการเข้าทรงของไทยกับต่างประเทศ คือไทยมีการเข้าทรงกลางวัน และเป็นช่วงที่สว่าง แต่ในตะวันตกจะมีการปิดห้องให้แน่นและใช้ไฟสลัว พอให้พอมองเห็น และจะตอบ

คำถามผู้มาหาเป็นรายชั่วโมง มีการชำระเงินด้วยบัตรเครดิตเมื่อตอบคำถามเสร็จสิ้น เมืองไทยไม่มีการกำหนดจำนวนผู้ชุมนุมดูร่างทรง ต่างจากตะวันตกที่มีเป็นห้องไม่เกิน 10 คน (นพพร สุวรรณพานิช, 2551)

การอภิปรายผลและสรุป

ในพื้นที่เมืองผู้คนต่างมีความหลากหลายทั้งทางวัฒนธรรม หรือ “พหุวัฒนธรรม” ที่อยู่ในพื้นที่เดียวกัน รวมทั้งมีความหลากหลายทางเพศอีกด้วย ความหลากหลายทางเพศ เป็นคำที่ปรากฏใช้ในช่วงปลายทศวรรษ 2540 ถึงต้นทศวรรษ 2550 (นฤพนธ์ ดั่งวิเศษ และแจ๊คสัน, 2556) เป็นคำที่เข้ามาแทนที่คำว่า “เพศที่สาม” หรือ “คนข้ามเพศ” คำเรียกคนกลุ่มเหล่านี้จึงมีผลต่อการเป็นพื้นที่ให้ผู้อื่นทำความเข้าใจกับพวกเขามากขึ้น

เหตุที่ร่างทรงเพศที่สามเป็นที่นิยมขึ้น อธิบายได้จากการมีพื้นที่และคุณลักษณะพิเศษของบุคคลเพศที่สามที่มีทั้งความอ่อนแอ ความเข้มแข็งและความต้องการการยอมรับต่อความเป็นบุคคลประเภทนี้ เทพเจ้าในคติความเชื่อหลายองค์ที่ร่างทรงให้ข้อมูลมา คือมีร่างที่เป็นทั้งหญิงและชายหรือสามารถเปลี่ยนร่างจากชายเป็นหญิงก็ได้ ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์และอำนาจเหนือธรรมชาติมักจะสัมพันธ์กับการแสดงพฤติกรรมข้ามเพศการสลัขั้วทางเพศหรือการเปลี่ยนจากเพศหนึ่งไปเป็นอีกเพศหนึ่ง ความเชื่อเหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็นว่าความเป็นชายหญิงสามารถเปลี่ยนและโยกย้ายไปได้ตลอดเวลาและผู้ที่มีสภาวะข้ามเพศ (หญิงในร่างชายชายในร่างหญิง) ก็จะมีสภาวะพิเศษหรือว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ การแสดงความเป็นชายหญิงไม่ได้ยึดติดอยู่กับอวัยวะเพศหรือเพศสรีระ (นฤพนธ์ ดั่งวิเศษ และแจ๊คสัน, 2556) โดยมุมมองในการทำความเข้าใจเรื่องเพศสภาวะในฐานะเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรม เพศสภาวะชายและหญิงจะถูกให้คุณค่าและความหมายภายใต้ปฏิบัติการทางสังคม (Social Practice) ซึ่งบุคคลที่มีอวัยวะเพศชายสามารถแสดงบทบาทผู้หญิงได้เมื่ออยู่ในปฏิบัติการบางอย่างที่อยู่ในสถานภาพที่สังคมให้คุณค่าและคนยอมรับนับถือ เพศสภาวะของมนุษย์จึงถูกกำหนดขึ้นจากการแสดงพฤติกรรมและการสร้างความสัมพันธ์ทางของสังคม เช่น บุคคลที่แสดงพฤติกรรมทั้งชายและหญิงจะมีเพศสภาวะพิเศษ เพศสภาวะคือการแสดงออกเชิงวัฒนธรรมที่กำกับโดยค่านิยมและความชอบบางอย่าง เช่น ในสังคมตะวันตกเพศสภาวะจะถูกกำกับโดยทางวิทยาศาสตร์ที่แบ่งเพศสภาวะเป็น 2 แบบคือผู้ชายและผู้หญิงในสังคม ชนเผ่าเพศสภาวะถูกกำกับโดยไสยศาสตร์ที่อาจแบ่งเพศสภาวะมากกว่า 2 แบบเป็นต้น พฤติกรรมทางเพศอาจแสดงได้ในพื้นที่ทางวัฒนธรรมหลายประเภท พื้นที่หนึ่งที่สำคัญในนั้นคือพื้นที่ทางศาสนาและพิธีกรรม ในกรณีของพื้นที่ศาสนาและพิธีกรรมบุคคลที่แสดงพฤติกรรมข้ามเพศจะเป็นตัวแทนหรือสัญลักษณ์ของเทพ พระเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะทำหน้าที่ติดต่อกับเทพพระเจ้าในพิธีกรรมบวงสรวงและเซ่นสังเวยเพื่อให้เทพเจ้าปกป้องรักษาและคุ้มครองให้มนุษย์อยู่เย็นเป็นสุขปราศจากโชคร้ายและอันตรายต่าง ๆ คนข้ามเพศจะเป็น

ร่างทรงผู้ทำนายโชคชะตา ผู้พยากรณ์อนาคตหรือหมอฟีรวมทั้งเป็นผู้นำเอาพรจากสวรรค์มาสู่โลกมนุษย์ เช่น ในศาสนาฮินดูเชื่อว่าพระวิษณุสามารถแปลงร่างเป็นหญิงและมีฉายาว่าพระกฤษณะ ศาสนาของชาวแอฟแท็ก เชื่อว่าเทพพระเจ้าเกิดซัลโคตล์แปลงร่างเป็นหญิงได้ ชาวสุเมเรียนนับถือพระเจ้าอินันที่มีร่างเป็นทั้งหญิงและชายเป็นต้น ความเชื่อดังกล่าวนี้นสะท้อนให้เห็นว่าเพศภาวะสามารถเปลี่ยนได้และบุคคลที่มีเพศภาวะทั้งชายและหญิงจะมีอำนาจวิเศษ

รูปที่ 2 สัญลักษณ์แห่งความศรัทธา เคียรองค์เทพ เครื่องสักการะ รูปหล่อคล้ายพระองค์ของวีรกษัตริย์และสิ่ง
ต่างๆ ที่ล้วนนำมาจัดเข้าสู่องค์ประกอบแห่งความเชื่อและศรัทธาของคนในพื้นที่
สถานที่ : เทวलयเทพประสิทธิ์ แม่เฝ้าโยคีจามนโด กันตนา (หมู่บ้านพฤษภา 25)
งานไหว้ครูประจำปี ณ วันที่ 22 สิงหาคม 2558
ถ่ายภาพโดย: อรปริยา อินทวารี ได้รับอนุญาตให้เผยแพร่ได้โดยวาจาของแม่เปียร

ระบบความเชื่อที่หลากหลายของคนในพื้นที่เมืองเกิดขึ้นเนื่องจากคนในเมืองมีความต้องการวิถีชีวิตที่แตกต่างหลากหลาย และการเกิดของพิธีกรรม ความเชื่อหรือลัทธิต่าง ๆ ในเมืองมีมาก เช่น ในกรุงเทพฯที่มีความโดดเด่นคือ ลัทธิบูชาเสด็จพ่อ ร. 5 (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2546) ซึ่งเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นว่าในสังคมไทยโดยเฉพาะในชนชั้นกลางในเมืองอยู่ในภาวะความเสี่ยง สิ่งที่จะช่วยให้คนที่ใช้ชีวิตในเมืองดำรงชีวิตไปได้ คือ การทำการบำบัด เพื่อช่วยลดความเสี่ยงในเมือง ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ของการบูชาเทพต่าง ๆ ล้วนย้อนทวนคืนไปสู่ความเชื่อพระพุทธศาสนาแบบดั้งเดิมที่เราคุ้นเคยกันว่า Polytheism ซึ่งมีเจ้าหลายองค์ที่ทำหน้าที่ช่วยเหลือ นอกจากนั้นร่างทรงในเมือง ยังมีการลงทรงเทพและเจ้าที่แตกต่างกันออกไป ทั้งเทพในศาสนาพราหมณ์ และบุคคลที่เป็นคนสำคัญในสังคมไทย ซึ่งอธิบายได้ว่าคนที่อยู่ในเมืองเมื่อเกิดความไม่แน่ใจในการใช้ชีวิตต่างเลือกหาคนที่จะมาช่วยในการปิดปาก แต่จะต้องมีความเชี่ยวชาญเฉพาะทางของแต่ละองค์ ซึ่งบางองค์จะมีความเชี่ยวชาญในด้านของการทำมาค้าขาย บางองค์ลงทรงเพื่อให้เป็นที่นิยมนักใคร่ บางองค์เพื่อความเมตตามหานิยม เป็นต้น ฉะนั้นแล้วร่างทรงจึงทำหน้าที่เหมือนการเป็นตัวเชื่อม (Connection) ไปสู่ผู้คนที่อยู่ในสถานะและบทบาทอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งคนปกติไม่สามารถเข้าถึงได้

เป็นเรื่องของคนชั้นกลางที่ต้องการความมั่นใจและเติมเต็มให้กับชีวิต ส่วนคนกลุ่มอื่น เช่น กลุ่มที่มีการเข้าร่วมพิธีทรงเจ้ากับร่างทรงเพศที่สาม จึงเป็นอีกกลุ่มสังคมหนึ่งที่ต้องการสื่อสารและแสดงความเป็นพวกพ้องเดียวกัน สังคมนี้คงเป็นสังคมที่มีการแยกย่อยเพิ่มขึ้นในพื้นที่เมือง (Fragmented Society) เพื่อตอบสนองเฉพาะกลุ่ม ด้วยคนในเมืองอพยพมาจากต่างถิ่นไม่สนิทสนมกัน ผู้คนในเมืองมากหน้าหลายตาไม่น่าไว้วางใจ ก่อให้เกิดความเินชา และการขาดการปฏิสัมพันธ์กัน ต่างคนต่างอยู่ (ดวงจันทร์ อาภาวัชรุทธิ์ เจริญเมือง, 2542) การสร้างกลุ่มในพื้นที่เมืองผ่านระบบความเชื่อที่หลากหลายโดยรูปแบบหนึ่งคือการทรงเจ้า และเป็นการทรงเจ้าเฉพาะกลุ่มเพศที่สาม จึงเป็นการเปิดพื้นที่เมืองให้คนได้สังสรรค์กันในบริบทเมืองอีกแบบหนึ่ง เพื่อสร้างฐานอำนาจให้กับกลุ่มของคน เพราะการนับถือผีบางกลุ่มอาจกล่าวว่าเป็นเรื่องของคนที่ขาดความรู้ ความเข้าใจในระบบการศึกษาแบบใหม่ที่อิงกับวิทยาศาสตร์พบว่า การปฏิบัติทางความเชื่อเพื่อให้เกิดเป็นการผ่อนคลายจากความกลัว เป็นความรู้สึกที่สัมพันธ์กับพิธีกรรม และความสัมพันธ์ทางศาสนาเชื่อมโยงไปถึงอำนาจทางสังคม (Ole & Linda, 2012) การเข้าทรงเกี่ยวกับการจัดการ การต่อรองอำนาจของฝ่ายต่าง ๆ ทั้งที่มองเห็นและมองไม่เห็น การอธิบายพลวัตของความรู้ทางด้านศาสนาที่เชื่อมโยงกับตัวตน สังคม และสัญลักษณ์ โดยความเชื่อเป็นส่วนหนึ่งของระบบสัญลักษณ์ที่เป็นตัวแทนของสังคม

นอกจากนั้น การวิเคราะห์เรื่องความเชื่อที่หลากหลายในพื้นที่เมืองพบว่าโครงสร้างสังคม การควบคุมของรัฐไม่สามารถเข้าไปจัดการกับทุกระบบได้ (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2527) คนมีความเชื่อ มีเสรีในการนับถือและการประกอบพิธีกรรม การทรงเจ้าสมัยนี้จึงไม่เป็นโทษเหมือนดังสมัย สมบูรณาญาสิทธิราชย์ ส่งผลต่อจำนวนจึงมีเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในโลกของความเชื่อเรื่องผี หรือคนทรงเจ้า ม.ร.ว.อคิน รพีพัฒน์ (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2527) กล่าวว่าเหมือนการสร้างโลก มนุษย์เป็นคนสร้างโลกของวิญญาณหรือโลกของผีตามรูปแบบสังคมมนุษย์ และเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงขึ้นในสังคม มนุษย์หรือโลกมนุษย์ โลกของวิญญาณก็มีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย เราจึงพบเจ้าหรือผี หรือคำเรียกอื่นปรากฏขึ้นมากมายทั้งมี “การตุน” โดราเอมอนเข้าทรงได้หรือเป็นสื่อสมมติของญี่ปุ่น เป็นต้น การทรงวิรูปบุรุษนั้นสืบเนื่องจากเมื่อมีการจัดระเบียบการศึกษาภาคบังคับที่ได้รับการส่งเสริมอย่างจริงจังทั่วประเทศนับจาก พ.ศ.2475 เป็นต้นมา ทำให้วิรูปบุรุษของชาติเป็นที่รู้จักของชนชั้นกลางและล่างมากขึ้นโดยเฉพาะในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม ที่นำมาใช้เป็นอุดมการณ์ในการสร้างชาติและปลุกกระแสชาตินิยม วิรูปบุรุษจึงกลายสภาพเป็นวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ และการเข้าทรงวิรูปบุรุษบางองค์ เช่น การเข้าทรงพระนเรศวรที่นิยมในหมู่ทหาร (พิพัฒน์ กระแจะจันทร์, 2559)

ดังนั้นการก่อกำเนิดของร่างทรงเพศที่สาม ถือได้ว่าลักษณะสภาพของความเป็นเมืองถือเป็นปัจจัยหลักที่ส่งผลให้ร่างทรงเพศที่สามมีตัวตนและบทบาทขึ้นมา โดยพื้นที่เมืองเต็มไปด้วยการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม อันส่งผลกระทบต่อชีวิตประจำวันของคนในพื้นที่โดยตรง อีกทั้งคนในเมืองขาดปฏิสัมพันธ์กัน ต่างคนต่างอยู่ (ดวงจันทร์ อาภาวัชรุทธิ์ เจริญเมือง, 2542) มีวัฒนธรรม

ที่หลากหลายจากการอพยพมาจากต่างถิ่น จึงทำให้เกิดภาวะเสี่ยงสำหรับคนในพื้นที่ ลักษณะชีวิตที่เร่งรีบ โดดเดี่ยว ต้องการที่พัก และการเข้าหาทางทรง เพื่อให้ช่วยแก้ไขปัญหาคัดเป่า และเสริมให้ชีวิตดีขึ้นเช่นนี้จึงทำให้สังคมเมืองให้ความสำคัญในเรื่องของการแสดงพฤติกรรมที่มีคุณค่าให้เป็นที่ยอมรับนับถือมากกว่าเรื่องของเพศสรีระ การให้ความสำคัญดังกล่าวจึงเปิดโอกาสให้กลุ่มคนเพศที่สาม ได้เข้ามาดำเนินการปฏิบัติการทางสังคมเพื่อตอบสนองความต้องการของคนในเมืองให้บรรลุเป้าประสงค์ ผ่านความเชี่ยวชาญเฉพาะทางของแต่ละองค์ที่ทำหน้าที่เสมือนเป็นตัวเชื่อมระหว่างคนในสังคมและคนอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งไม่สามารถสื่อสารกันได้ตามปกติ โดยเทพเจ้าที่ลงทรง ร่างทรงเพศที่สาม ครั้นประกอบพิธีกรรมจะมีทั้งเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู วีรบุรุษหรือบุคคลสำคัญของชาติ และเทพชั้นระดับต่ำลงมา เช่น ฤาษี กุมารทอง เจ้าแม่ต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเชื่อที่หลากหลายที่ปรากฏอยู่ในพื้นที่เมือง ร่างทรงเพศที่สามจึงเสมือนเป็นทางเลือกหนึ่งที่คอยตอบสนองความต้องการของผู้คนที่ตกอยู่ในภาวะเสี่ยงจากความเป็นสังคมเมือง

อย่างไรก็ตาม ร่างทรงเพศที่สามมีความแตกต่างจากการร่างทรงเพศชายและหญิงเช่นกัน ในเรื่องของกระบวนการ พิธีกรรม และเพศสภาพของร่างทรง เนื่องจากคุณสมบัติหรือคุณลักษณะที่มีอยู่ในตัวของร่างทรงเพศที่สาม ส่งผลให้การประกอบพิธีกรรมหรือกระบวนการมีความโดดเด่นที่สามารถตอบสนองต่อความเชื่อและสภาพของสังคมเมืองได้

เอกสารอ้างอิง

- กรมโยธาธิการและผังเมือง. (2559). *วัฒนธรรมและชีวิตในเมือง*. สืบค้น 10 สิงหาคม 2559, จาก <http://www.dpt.go.th/ITCitdb/txt/pop/urban5.htm>
- จารุวรรณ ขำเพชร. (2557, พฤษภาคม). *พหุเทวนิยมท่ามกลางสัจแยกทุนนิยมในมหานครกรุงเทพ*. การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ 4 SMART IV ณ มหาวิทยาลัยศิลปากร พระราชวังสนามจันทร์. นครปฐม.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2527). *ผีเจ้านาย*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ดวงจันทร์ อาภาวิชชุรัตน์ เจริญเมือง. (2542). *เมืองในสังคมไทย*. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม.
- นพพร สุวรรณพานิช. (2551). *พระเจ้าและผีห่าซาตาน*. กรุงเทพฯ: opeanbooks.
- นฤพนธ์ ดัวงวิเศษ, และแจ๊คสัน, ปีเตอร์ เอ. (บ.ก). (2556). *เพศหลากหลายเฉดสี: พหุวัฒนธรรมทางเพศในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2546). *ลัทธิพิธีเสด็จพ่อ ร.5*. กรุงเทพฯ: มติชน.

- บงกชมาศ เอกเอี่ยม. (2532). *เกย์: กระบวนการพัฒนาและดำรงเอกลักษณ์รักร่วมเพศ*. (วิทยานิพนธ์
ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์).
- พิพัฒน์ กระแจะจันทร์. (2559). รัฐประหาร-ร่างทรง ถึงวีรบุรุษในประวัติศาสตร์ไทย.
ศิลปวัฒนธรรม, 37(3), 96-119.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2524). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ปีพุทธศักราช 2524*. กรุงเทพฯ:
นานมีบุ๊คส์.
- ว.จิ้น ประดิษฐ์. (2538). *อำนาจลึกลับของร่างทรง*. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- วิภา ต่านธำรงกุล, และวิชัย โปษยะจินดา. (2547). *ผลการศึกษาเชิงคุณภาพและปริมาณเครือข่าย
สังคมและเพศสัมพันธ์กลุ่มชายขอบ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- สถิตย์ นิยมญาติ. (2559). *ความเป็นเมือง*. สืบค้น 20 มิถุนายน 2559, จาก
<http://www.dpt.go.th/ITCitdb/txt/pop/urban4.htm>
- สยามคณศ. (2559). *พระแม่ทุรคาเทวี แห่งพละกำลัง การสู้รบ และความกล้าหาญ*. สืบค้น 10
สิงหาคม 2559, จาก <http://www.siamganesha.com/durga.html>
- สุริยา สมุทรคุปต์, และพัฒนา กิตติอาษา. (2539). *ทรงเจ้าเข้าผี: วาทกรรมของลัทธิผีและวิฤติ
การณ์ของความทันสมัยในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- อัลเทีย, โรสแมรี. (2545). *เรื่องจริงของร่างทรง*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ฮูตาร์ท, ฟรังซัวส์. (2524). *ศาสนากับสังคมเอเชีย*. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.
- Ole, Riis., & Linda, Woodhead. (2012). *A sociology of religious emotion*. United Kingdom:
Oxford University.